REGIMUL POLITIC

Boris NEGRU
Profesor universitar,
USM

Regimul politic include ansamblul metodelor şi mijloacelor de conducere a societăţii, ansamblu care priveşte atât raporturile dintre stat şi individ, cât şi modul în care statul dat asigură şi garantează drepturile subiective.

Din punct de vedere al regimului politic se disting două categorii de state: state cu regimuri politice democratice şi state cu regimuri politice autocratice (totalitare).

Regimul de guvernare democratică

Democraţia, reprezintă aşa cum determină şi numele ei, acea formă de guvernare şi regim politic în care puterea aparţine poporului. De altfel, democraţia este definită şi ca o guvernare a poporului, prin popor şi pentru popor. Democraţia şi regimul democratic se caracterizează prin anumite trăsături esenţiale şi anume, prin pluralism, adică prin existenţa mai multor partide cu programe proprii care concurează la exercitarea puterii. Democraţia se bazează pe alegeri, prin scrutin universal, în desemnarea reprezentanţilor poporului în organizarea puterii. Într-o democraţie se manifestă principiul majorităţii, ceea ce înseamnă că deciziile, hotărârile se adoptă pe baza votului majorităţii. De asemenea, regimul democratic se caracterizează prin libertatea şi recunoaşterea opoziţiei. Deci, pentru existenţa unei democraţii este necesar să se recunoască libertatea diferitelor opinii, programe politice şi posibilitatea alternanţei la putere a unui partid sau unor partide cu alt partid (sau alte partide) din opoziţie care poate deveni partid de guvernământ. Aceasta presupune libertatea de contestare, de critică a politicii de guvernare şi de propunere a unui program alternativ.

Democraţia şi regimul democrat presupun existenţa în societate a drepturilor omului, adică cetăţenii trebuie să se bucure, să li se garanteze drepturile şi libertăţile fundamentale, astfel cum ele sunt şi trebuie să fie înscrise în legea fundamentală, în Constituţie. Desigur că toate aceste caracteristici trebuie înţelese şi în sensul că statul şi puterea sânt puse în slujba cetăţenilor, a persoanei, a individului, a omului. Statul şi organele sale ca agenţi ai puterii sunt subordonaţi intereselor individului, situaţie opusă concepţiei statului atotputernic, oprimator, dominator.

Democraţia poate să fie directă sau reprezentativă. Democraţia directă presupune participarea directă a cetăţenilor la conducere, la adoptarea deciziilor. Democraţia reprezentativă presupune alegerea de către cetăţeni a organelor reprezentative prin intermediul cărora se exprimă voinţa şi interesele poporului, alegeri care se fac prin vot. Desigur că evoluţia votului cunoaşte şi are o istorie proprie, votul nu a fost de la început un vot universal, dar a

devenit în societatea contemporană democratică, universal, egal, direct şi secret.

Datorită caracteristicilor sale, la baza cărora stau societăţile destul de numeroase ca populaţie, pe teritorii destul de extinse, ceea ce s-a generalizat a fost democraţia reprezentativă. Democraţia directă este o formă mai rara, chiar foarte rară, ea astăzi se întâlneşte în unele cantoane din Elveţia, unde într-adevăr sânt organizate adunări populare ale întregii populaţii din cantonul respectiv, o dată sau mai multe ori pe an, într-o anumită localitate, şi unde sânt discutate şi aprobate unele hotărâri, legi ale cantonului respectiv.

În viziunea lui Spinoza "în statul democratic care se apropie cel mai mult de starea naturală – toţi se leagă să lucreze, iar nu să judece şi să raţioneze printr-o hotărâre comună; adică întru cât oamenii nu pot avea cu toţii exact aceleaşi păreri, au făcut legământ să se aibă putere de lege acea părere care întruneşte mai multe aprobări, rezervându-şi însă dreptul de a o schimba atunci când vor vedea că e mai bine altfel. Prin urmare, cu cât li se îngăduie oamenilor mai puţină libertate de gândire, cu atât ne îndepărtăm mai mult de starea naturală şi în consecinţă, cu atât guvernarea devine mai violentă" [2 , p303].

În anii 90 ai secolului XX, în Africa, Asia şi, în special, în fostele republici sovietice şi în alte foste state comuniste, s-au constituit numeroase sisteme de guvernare democratice din punct de vedere formal, dar cu tendinţe autoritare. Deşi acestea garantează alegeri libere şi au instituţii democratice, protecţia împotriva imixiunii statului în drepturile civile ale cetăţenilor şi controlul asupra puterii guvernamentale sunt, în general, reduse.

Lipsesc adesea structurile democratice libere din afara parlamentului, din care să se poată dezvolta o societate civilă activă. Libertatea presei în astfel de cazuri poate fi, de asemenea, restricţionată. Deoarece majoritatea acestor state sunt foste dictaturi, situaţia critică poate constitui doar o scurtă etapă de tranziţie pe calea spre o democraţie în dezvoltare.

Regimurile democratice, la rândul lor, pot fi: regimul democraţiei liberale şi regimul democraţiei sociale. Particularităţile acestor regimuri rezultă din coraportul statului cu societatea.

Regimul democraţiei liberale apare în condiţiile revoluţiilor burghezo-democratice şi se caracterizează prin limitarea rolului statului şi prin neamestecul statului în soluţionarea unor probleme de interes economic şi social. Un asemenea regim e convenabil, în primul rând, păturilor sociale cu venit satisfăcător. Când e vorba de păturile sociale vulnerabile, statele, cu un asemenea regim, de multe ori sunt neputincioase şi nu pot întreprinde măsuri radicale care ar îmbunătăţi substanţial starea de lucruri. În ceea ce priveşte drepturile şi libertăţile omului, deşi sunt proclamate pe larg, de multe ori au un caracter pur formal.

Regimul democraţiei sociale apare în condiţiile revizuirii valorilor sociale. În acest fel, grijile şi problemele cetăţenilor devin publice, influenţând şi structurând procesul decizional politic în instituţiile democratice. Statul

intervine parţial, în scop reglator, conform principiilor pieţii libere şi intereselor tuturor păturilor sociale şi, în deosebi, a intereselor păturilor vulnerabile. Statele cu orientare social-democratică caută să ofere asigurări complete cetăţenilor lor. Un asemenea stat îşi pune ca scop să influenţeze asupra procesului de repartiţie a bunurilor materiale, conducându-se de principiul echităţii sociale.

Regimul de guvernare dictatorială (regimul antidemocratic)

Regimul de guvernare dictatorială (regimul nedemocratic) îşi trage rădăcinile din timpurile cele mai îndepărtate. El constituie o formă de guvernare în care o singură persoană sau o oligarhie se află în posesia puterii absolute, fără nici un control constituţional eficient. Alături de democraţia constituţională, dictatura reprezintă una dintre cele două forme de guvernare.

Dictatura şi democraţia sunt forme de guvernare care se exclud reciproc. În timp ce exercitarea democratică a puterii exprimă voinţa oamenilor şi este supusă unui control sistematic, într-o dictatură, puterea total este concentrată în mâinile unei singure persoane sau ale unui grup. De-a lungul istoriei, s-au exercitat numeroase forme ale puterii dictatoriale. Încă din antichitate au existat tirani avizi de putere, binefăcători opresivi şi clici militare naţionaliste.

În ciuda varietăţii de manifestări istorice, toate dictaturile prezintă trăsături comune. Un dictator propriu-zis îşi revendică puterea pentru o perioadă nelimitată. Separaţia puterilor în stat este abolită. Toate autorităţile publice sunt formate din adepţii loiali regimului. Drepturile fundamentale ale omului şi participarea acestuia în procesul decizional sunt reduse, sau chiar anulate, orice opoziţie este suprimată, mai mult sau mai puţin violent.

Maurice Duverger împarte dictaturile, după rolul pe care îl îndeplinesc acestea în conflictul dintre două sisteme (unul *vechi* şi altul *nou*) în două categorii:

– *dictaturi revoluţionare*, care accelerează instaurarea noilor structuri;

– *dictaturi reacţionare*, care tind să frâneze revoluţionarea noilor structuri, căutând să le menţină pe cele retrograde.

Datul raţional după care se orientează M. Duverger în clasificarea sa sunt drepturile şi libertăţile cetăţenilor, formulate de Declaraţia din 1789. Dacă respectivele drepturi şi libertăţi sunt restrânse, atunci dictatura e reacţionară, dacă sunt extinse, atunci dictatura e revoluţionară.

Referindu-se la clasificarea propusă de M. Duverger, profesorii Gheorghe C. Mihai şi Radu I. Motică, pe bună dreptate, menţionează: „Termenii „reacţionar” – „revoluţionar” aparţin doctrinei ideologice, în primul rând; deci au un conţinut partizanal. În al doilea rând, un stat poate, din raţiuni conjuncturale, politico-militare sau social-economice, să restrângă drepturile şi libertăţile fundamentale sau să le dea o formă rigidă de afirmare şi atunci, deşi e revoluţionar în fond, să fie reacţionar situaţional. În al treilea rând, Duverger nu înţelege că orice nou izvorăşte din vechi, adică, mai simplu, că

revoluţionaritatea izvorăşte din reacţionalitate, ambii termeni fiind ambigeni şi utilizaţi partizanal. Nu se ştie clar: dacă e revoluţionară, o dictatură e justificată sau nu?" [1, p.179].

Cele mai vechi forme ale dictaturii sunt despotiile şi tiraniile. *Regimul despotic* (de la grecescul *despotia* – putere nelimitată) e caracteristic monarhiilor, ca formă de guvernământ, mai precis, monarhiei absolute. Ca formă specială de regim politic a fost evidenţiată încă de Platon. Despotia a predominat, în deosebi, în statele care aveau la bază modul asiatic de producţie. În condiţiile despotiei, puterea total este concentrată în mâinile monarhului şi a adepţilor lui. O varietate a despotismului este *despotismul luminat* sau *despotismul benevol*. Acest regim a fost inspirat de iluminism şi e caracterizat de reforme legislative, sociale şi educaţionale realizate de monarhul absolutist. Printre cei mai cunoscuţi despoţi luminaţi se numără Frederic II, Petru I, Ecaterina II, Maria Tereza, Iosif II, Leopold II. Aceştia, pe timpul lor (sec. XVIII), au instituit reforme administrative şi economice, au promovat liberalitatea cultelor, dar nu au realizat nici o reformă care să le submineze autoritatea sau să schimbe orânduirea socială.

Regimul tiranic, de asemenea, e bazat pe puterea nelimitată a monarhului, ca şi despotul este un conducător absolut, crud, agresiv. Dar, spre deosebire de despot, ajunge la putere într-un mod nelegitim sau moşteneşte puterea obţinută în acest mod. Deşi tiranii înlocuiesc de obicei regimuri aristocratice nepopulare, grecii erau nemulţumiţi de autocraţia ilegală şi cei care îi ucideau pe tirani erau onoraţi.

Autoritarismului, îi sunt caracteristice şi multe alte forme, care s-au manifestat, mai ales, în secolul XX. O caracteristică a secolului XX este încercarea unor dictaturi nu doar de a –şi asigura propria autoritate, ci şi de a o face în numele unei utopii sociale promovate la scară largă, urmărind să revoluţioneze radical societatea. Milioane de oameni au căzut victime acestor ambiţii.

Fascism şi dictaturi militare

După primul război mondial, în Italia a câştigat teren o mişcare naţionalistă, coagulată în jurul unui fost socialist, Benito Mussolini. Adepţii mişcării îşi spuneau fascişti, după anticul simbol roman al puterii, un mănunchi de nuiele de mesteacăn (în latină: *fasces*). În 1924, Mussolini a profitat de criza guvernamentală pentru a anihila instituţiile democratice şi a instaura un tip complet nou de conducere, dictatorială. Acesta a devenit rapid un model pentru mişcările naţionaliste de dreapta, pentru ca, mai apoi să câştige influenţă politică la nivel mondial.

În 1933, o formă a fascismului, naţional-socialismul, a ajuns la putere în Germania, avându-l ca exponent pe Adolf Hitler, care a adoptat şi promovat rasismul extrem ca ideologie.

Până în 1945, regimurile fasciste de guvernare au înlocuit democraţiile parlamentare din Spania, Portugalia. Scopurile fasciştilor au diferit atât de mult de la o ţară la alta, încât cu greu se poate vorbi despre o

doctrină fascistă unică şi omogenă. Din punctul de vedere comun, fasciştii aveau o orientare marcat anticomunistă, anticapitalistă, antidemocratică şi antiliberală. Folosirea violenţei ca pârghie politică a fost glorificată. Poporul era considerat ca o „masă" lipsită de voinţă proprie, care trebuie să se supună necondiţionat liderului: „il duce", „furer". Hitler, un demagog, care ştia să câştige simpatia maselor, şi-a propus ca scop reorganizarea completă a Europei, conform teoriei sale rasiale, decretând că oamenii „valoroşi" din punct de vedere rasial, arienii, trebuie să domine rasele „inferioare", ca rasă „superioară".

Multe din prevederile ideologiei fasciste, cum sunt anticomunismul, idealurile militariste de educaţie a tineretului şi excesiva mândrie naţională au fost ulterior preluate de *dictaturile militare*. Huntele militare au venit la putere în statele instabile din punct de vedere social. Astfel, grupuri de ofiţeri şi-au forţat accesul la putere, de obicei, sub pretextul stabilizării ţării şi reformării structurilor ei. În Chile (1973-1990), Argentina (1976-1983), Grecia (1967-1974), de exemplu, întâi s-au instaurat dictaturi în forţă, apoi au fost suspendate drepturile democratice şi, ca urmare, au fost arestaţi sau ucişi mii de adepţi ai opoziţiei. Dictaturile militare pot, uneori., să accepte şi unele măsuri democratice, dar numai în limita în care nu e pusă sub pericol dictatura instaurată.

Totalitarismul este o formă de regim dictatorial bazat nu doar pe teroare, ci şi pe sprijinul maselor mobilizate printr-o ideologie care, impune în societate un nou sistem de valori şi îşi extinde autoritatea asupra sferelor publice. Propaganda masivă este şi ea caracteristică acestui tip de dictatură, urmând manipularea populaţiei încă din copilărie, pentru a-i integra pe toţi cetăţenii în organizaţiile de stat sau în cele afiliate statului. Teroarea împotriva „duşmanilor poporului" e menită să înfrângă voinţa liberă a populaţiei şi s-o transforme într-o masă docilă, aservită total. Totalitarismul şi-a găsit expresie, iniţial, în URSS, iar apoi într-o serie de „state frăţeşti". În condiţiile totalitarismului se instituie dictatura leninistă, stalinistă a Partidului Comunist. Opozanţii politici, real sau presupuşi, au fost eliminaţi prin „epurarea regulată a partidului, armatei şi administraţiei".

În prezent, regimurile care marchează puterea absolută a unei singure persoane, sau a unui mic grup, aplicând ideologia socialistă, sunt numite „staliniste". Exemplu ne poate servi Coreea de Nord în frunte cu conducătorul stalinist Kim Jong II.

Regimul comunismului primitiv a fost instaurat în Cambodgia, între 1976 şi 1979 de către khmerii roşii, sub conducerea lui Pol Pot. Ei au instaurat un regim derivat din maoism, deosebit de agresiv, care a supus ţara unui proces de remodelare socială care urmărea crearea unui stat comunist ţărănesc. Întreaga populaţie din oraşe, inclusiv copii, bătrâni şi chiar bolnavi, a fost strămutată la ţară, unde a servit drept forţă de muncă pentru ţărani. Când producţia agricolă nu a crescut conform aşteptărilor, Pol Pot a ordonat lichidarea sistematică a numeroase comunităţi. Au fost persecutaţi în special

intelectualii – era suficient să porţi ochelari pentru a fi considerat intelectual. Fiind consideraţi „consumatori inutili”, au fost exterminaţi în masă. Aproximativ două milioane de cambodgieni au căzut victime acestei terori. În 1979, trupele vietnameze l-au îndepărtat pe Pol Pot de la putere.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. Mihai Gheorghe C., Motica Radu I. Fundamentele dreptului. Teoria şi filosofia dreptului. Bucureşti: ALL, 1997.
2. Spinoza. Tratatul teologico politic. - Bucureşti, 1960.